

ğildir. Gerçekten de, sosyal ve kültürel araştırmacılar, hegemonik bilimsel mantığa tabi olmaktan korktukları için diğer organizmaların var olan uygulamalarına karşı dikkatli davrandılar. Ben buna karşıt olarak, sosyal ve kültürel analizlerin içine kuşların tepkilerinin insan projelerine dahil edilmesinin, nasıl bilim ve alternatiflerinin kuş gözlemlene pratiklerini şekillendirebileceğini savunuyorum.”⁹

- 1 Zeynep Sayın, *Ölüm Terbiyesi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2018). S. 10.
- 2 John Berger and Yurdanur Salman, *Görme Biçimleri* çev. Yurdanur Salman, (Yankı Yayınları, 1986).
- 3 Jussi Parikka, *Medya Arkeolojisi Nedir?*, çev. Ebru Kılıç (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017).
- 4 Anne Swartz, 'Archive as Narration' [Bir Anlatı olarak Arşiv], *Art Pulse Magazine* (blog), 2013, <http://artpulsemagazine.com/archive-as-narration>.
- 5 Anna-Sophie Springer, Etienne Turpin, and David Bonter, 'Post-Digital Ornithology', in *Publication: These Birds of Temptation*, Intercalations 6 (Berlin: K. Verlag & Haus der Kulturen der Welt, 2021), 40–50, https://www.hkw.de/en/media/publikationen/2021/publikationen/publikation_these_birds_of_temptation.php.
- 6 John W. Fitzpatrick and Peter P. Marra, 'The Crisis for Birds Is a Crisis for Us All', *The New York Times*, n.d.; Springer, Turpin, and Bonter, 'Post-Digital Ornithology'.
- 7 Jason W. Moore, 'Anthropocene, Capitalocene & The Myth of Industrialization II', 4 July 2013, <https://jasonwmoore.wordpress.com/2013/07/04/anthropocene-capitalocene-the-myth-of-industrialization-ii/>; Anthropocene Working Group, 'Media Note: Anthropocene Working Group (AWG) – University of Leicester', 29 August 2016, <http://www2.le.ac.uk/offices/press/press-releases/2016/august/media-note-anthropocene-working-group-awg>; Tuçe Erel and Seval Şener, *Şimdi Buradasınız / Now You Are Here, Exh. Cat* (Ankara: Arte Sanat, 2017).
- 8 Anna Tsing, *Dünyanın Sonundaki Mantar* (2015, Princeton University Press) kitabı, daha önce Eda Gecikmez'in Sevil Tunaboşlu ile gerçekleştirdiği "Güneş Yeri" (2018, Artsümer, İstanbul) sergisinin pusulası olmuştu.
- 9 Anna Tsing, 'The Sociality of Birds: Reflections on Ontological Edge Effects', in *These Birds of Temptation*, ed. Anna-Sophie Springer and Etienne Turpin, Intercalations 6 (Berlin: K. Verlag & Haus der Kulturen der Welt, 2021), 139–66, https://www.hkw.de/en/media/publikationen/2021/publikationen/publikation_these_birds_of_temptation.php p. 164.

Tuçe Erel
Haziran 2022

Kuş Görülmez Fakat Sesi Ağaçta dır

İMGELER YIĞINI

Zeynep Sayın, *Ölüm Terbiyesi* kitabında imge üretim tarihini cesede bakmanın tarihi olarak ifade eder ve der ki: "İmge üretimi, cesetle başlayan ikiz üretimidir: ilk evler konut değil, mezardır. İlk heykeller (yatan ölüyü doğrultan birer) mezar taşı, ilk portreler ölü maskesidir. İnsanbilim ceset insanbilimi, imgebilim cesedin insanbilimidir."¹ John Berger, *Görme Biçimleri* kitabının ilk bölümünde, görmenin tek taraflı olmadığını, görme ile görülmenin karşılıklı bir diyalog olduğunu vurgular. Ancak, görme ve görülme arasındaki diyalogun aksine, Berger'e göre imge, insan eliyle üretildiği için tek taraflıdır. Yani imge, bir yeniden yaratım ve yeniden üretimdir. İmgenin bağlamı, yer ve zamandan koparılmıştır.²

Eda Gecikmez'in "Kuş Görülmez Fakat Sesi Ağaçta dır" solo sergisinin araştırma süreci bir diyalogla başlar. Sanatçının Beyrut'taki Ashkal Alwan Plastik Sanatlar Derneği'nde geçirdiği bir yıllık dönemden, 2017'den bir diyalogdur bu. Yerinden yurdundan edilmiş Akyanaklı Arap Bülbül'ün kaçışı üzerine, onun izini sürmeye başlayan Gecikmez'in anlattığı, sadece bülbül ile sınırlı kalmayan; çok katmanlı, farklı zamanlarda geçmiş göçler hikayesidir. Akyanaklı Arap Bülbülü'nün ve daha nice insan ve insan olmayan varlığın yurdu olmuş; anıların ve acıların gömüldüğü bir şehir olan Deyr-i Zor'da başlar hikâye.

Sanatçının araştırma sürecinde biriktirdiği imgeler, bir yığına` bu arşivsel yığın da, alternatif bir tarih anlatımına dönüşür. Bir araya gelen imgeler, yeni diyaloglar, yeni anlamlar kazanırken, ulus-devlet tarih yazımını eleştirir, minör hikayeleri kendi anlatımıyla yeniden kurgular. Jussi Parikka'nın *Medya Arkeolojisi*³ kitabında, sanatsal pratiklerin alternatif tarih yazımı için kullanımından bahsedilir. Her ne kadar Parikka'nın kitabındaki medya; yeni medya ve teknoloji bazlı üretilmiş medyanın üzerinden bir araştırma olsa da, Eda Gecikmez'in imgeler yığınının bir medyalar yığını olarak kabul edersek, Parikka'nın bahsettiği eleştirel ve alternatif bir tarih yazımını, Gecikmez'in görsel anlatısında da bulabiliriz. Arşivsel pratiklerin sanatsal bir araştırma tekniğine dönüştüğünü ifade eden bir başka araştırmacı da Anne Swartz'dır. Teknolojik gelişmenin ve dijital verinin erişiminin çok kolaylaştığı bir dönemde, sanatçıların arşiv oluşturma ve bu arşivi bir materyale dönüştürmesini, Swartz 'Bir anlatım olarak arşiv' ifadesiyle açıklar. Bu makalede, kadın sanatçıların arşivleme tekniklerini kullanarak kimlik, politik ve öznel hikayelerden yola çıkan anlatıları inceler.⁴ Bu anlatılar, deneysel, içerik bağlamında zengin ve kompleks yapılarıyla, ucu açık okumalara vesile olur. Swartz'ın kurduğu bağlamdan yola çıkarak, Gecikmez'in solo sergisinin yarattığı kolaj imgeler, izleyicinin kendi bakış açısıyla yeni bir okuma ve anlatı yaratmasına olanak sağlar.

KUŞ BAKIŞI, SINIRLAR VE GÖÇ

Kuş bakışı ifadesi, haritacılık tarihinde 19. yüzyılın ortalarında sıkça kullanılan bir kavram olarak dikkat çeker. Aslında bir yerleşkenin tepeden görüntüsü olan bu haritalama biçiminin kuş bakışı olarak tanımlanması, sınır politikaları üzerine düşündükçe anlamı kayan ve absürdleşen bir ifadeye dönüşür. Çünkü haritalar, tarihte sınırları belirleyen güçler politikasının kağıt üzerindeki izdüşümü, hangi hükümdarlığı hangi bölgeye sahip olduğunu gösteren ya da hükmetmek için hedeflerin koyulduğu ve savaş stratejilerinin geliştirildiği belgelerdir. Bu güç, ayrıca ekonomiktir: vergi toplanan bölgeleri belirler, ticaret yollarını gösterir. Ha, bir de masalarda ve çizgi filmlerde ganimetlerin gizlendiği yeri gösteren, sihirli bir harita vardır hep. Kuş bakışı çizim, o paha biçilmez definenin yerini gösterir.

Birçok hayvan için göçebelik zorunludur. Kuşların göçü de mevsim değişikliği ile sınırların ötesini aşan bir harekettir. Afrika'dan Avrupa'ya göçen bülbüller, kıtalar arası göçleri sırasında kaç şehir veya ülke geçtiklerini bilmezler. Daha iyi hava şartları, çiftleşmek ve besin bulmak için türlerin göçü, mecburi bir göçebeliktir. Bir de kuşların esaret altında kafeste ve ticari sebeple de gerçekleşen kuşların hareketliliği var. İnsan bencilliğini gösteren ve kapitalizmi bir başka canlının üzerinden okumamıza vesile olan bir göç hikayesidir bu.

Kuşların ve tüm insan olmayan canlıların göçü ve onların sınırlar ötesi hareket-

liliği, elbette biliminsanlarının da dikkatle takip ettikleri bir araştırma konusu. Kanada ve ABD'den yedi kurumun bir arada gerçekleştirdiği bir araştırmanın sonucu, 19 Eylül 2019'de kapsamlı bir rapor olarak *Science* dergisinde yayımlandı. Bu rapor, 1970'lerden günümüze yabancı hayatın üçte birinin yok olduğunu göstermektedir.⁵ Dr. John W. Fitzpatrick (Cornell Kuşgözlem Laboratuvarı direktörü) ve Dr. Peter P. Marra (Georgetown Çevresel İnisyatif direktörü)'nün rapora cevaben kaleme aldıkları metninde, kuşların rolüne dikkat çekilir: "Kuşlar, çevresel sağlığın son derece hassas barometreleri olarak hizmet eden gösterge türleridir ve kuşların sayılarının düşüşü, dünyanın biyolojik sistemlerinin başının belada olduğuna işaret eder."⁶

Kuşlarla beraber, arıların, böceklerin ve daha birçok türün yokoluşu, zaten 'Altın-ı Yok Oluş' olarak ifade edilmektedir ve Antroposen çağının bir göstergesi olarak yirmi birinci yüzyıla ve güncel dünya tarihine damgasını vurmuştur.⁷ Bu içinden geçilen yok oluşların hikayesini ise birçok görsel sanatçının doğrudan ve dolaylı olarak eserlerinde görüyoruz. Eda Gecikmez'in Akyanaklı Arap Bülbül'ünün (*Pycnonotus Leucotis*) az bilinen hikayesine vurgusu da bu yok oluşlar tarihine eklenir. Savaş nedeniyle Deyr-i Zor civarında yaşayan bu kuş türünün, yaşam alanının talanı nedeniyle Fırat nehrini takip ederek, kuzeye göçtüğü tahmin edilmektedir. Türkiyeli kuş gözlemcileri ilk kez, 2014 yılında Birecik-Şanlıurfa civarında bu kuşu gözlemlemiştir ve ardından da Türkiye Ulusal Kuş Listesi'ne eklenmiştir. Bir kuşun özelinde başlayan bu imgesel kazı, Eda Gecikmez'in "Kuş Gö-

rülmez Fakat Sesi Ağaçtadır" sergisiyle, bölge tarihinin katmanlarına ve derinlerine inen bir hikaye örgüsüne dönüşür.

SONUÇ (YA DA BAŞLANGIÇ)

Eda Gecikmez ile aramızda geçen diyaloglar sırasında fark ettik ki ikimizin arasındaki diyalogu çoğaltmalıyız ve daha fazlasını öğrenmek için farklı isimlerle bu sohbetleri genişletmeliyiz. Bu vesileyle sergi süresince devam edecek bir konuşma serisi ortaya çıktı.

Konuşma programının birinci etkinliği, 18 Haziran 2022'de saat 16:00'da Goethe Institut Ankara'da Eda ile aramızdaki diyalog ile başlıyor. İkinci etkinlik, 22 Haziran 2022'de Engin Sustam ve Aylin Varyanyan Dilaver'in katılımıyla devam ediyor. Engin Sustam, Ortadoğu'da yaşanan şiddet ve yerinden edilenlere odaklanarak, insan ve insan olmayan varlıkların paylaştığı mağduriyeti, bu mağduriyetin oluşturduğu hafızayı tartışıyor. Aylin Vartanyan Dilaver ise kolektif travma, acı ve hafızanın sanat ile dışavurumuna ve sanatın iyileştiriciliğinden bahsediyor. Üçüncü etkinlik ise, 29 Haziran 2022'de Nesrin Algan ve Kerem Ali Boyla'yı ağırlıyor. Bu buluşmada Kerem Ali Boyla bülbül kelimesinin etimolojisinden başlayarak Arap Bülbül'ünün insan zoruyla göçüne ve savaş ortamında daha da vahimleşen yasadışı hayvan ticaretine odaklanıyor. Nesrin Algan ise canlı ve canlı olmayan varlıkların savaş nedeniyle uğradıkları çevre kırım / ekokırımı siyasal çevre bilim bakımından tartışıyor. Konuşma programı

6 Temmuz 2022'de, Ömür Harmanşah ve Zeynep Sayın'ın katılımıyla sona ediyor. Bu buluşmada Ömür Harmanşah, Orta Doğu'daki iklim değişimi ve şiddet ortamında ve geç kapitalizm rejimleri altında kültürel mirasın daha önce hiç bilinmeyen ölçeklerde yıkımını tartışıyor. Zeynep Sayın ise *Ölüm Terbiyesi* ve *İmgenin Pornografisi* kitaplarından yola çıkarak, imgelerin ve ölümün fragmente tarihine odaklanıyor.

Bu konuşmalar ve sergi süreci şimdilik Ağustos sonuna kadar devam edecekse de aslında bu bir son değil; uzun soluklu bir sürecin sadece başlangıcı. Bizim için daha alınması gereken yollar var. Dolaşısıyla bu fragmanlardan oluşan yazıya sonuç yazmak yerine bir sonraki döneme kadar önümüzde bir pusula olması niyetiyle Anna Tsing⁸'in Endonezya'daki gerçekleştirdiği kuş gözlemi araştırmasının rapor metninden bir alıntısı ile bitirelim:

"Diğer canlıların önemini vurgulayan sosyal ve kültürel analizler bile, insan ilişkilerini öteki insanlardan ayrıcalıklı kılmaya devam etmektedir. İnsanların diğer organizmaları anlamlandırmalarının ve onlarla birlikte yaşamının farklı yollarını öğreniyoruz. İnsan-insan dışı ilişkilerinin, insan sistemlerinin, güç ve bilgi sistemlerinin bir parçasını oluşturduğunu öğreniyoruz. Diğer kozmolojilerin Batı biliminin araçlarına meydan okuduğunu öğreniyoruz. Bütün mesele Aydınlanma destekli doğa-kültür ikiliğinin ötesine geçmek olsa bile, çoğu zaman, diğer varlıkların etkin yanıtları, analizin bir parçası de-